

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ HỒNG NHÂM

**ĐẶC ĐIỂM TƯ DUY TIỂU THUYẾT
NGUYỄN BÌNH PHƯƠNG**

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 60.22.01.21

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

Người hướng dẫn khoa học: PGS. TS. Trương Đăng Dung

THÁI NGUYÊN - 2016

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan rằng đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi và được sự hướng dẫn khoa học của PGS.TS. Trương Đăng Dung. Các nội dung nghiên cứu, kết quả trong luận văn này là trung thực và chưa từng được công bố dưới bất kỳ hình thức nào. Nếu phát hiện có bất kỳ sự gian lận nào tôi xin chịu hoàn toàn trách nhiệm về nội dung luận văn của mình.

Mọi sự giúp đỡ cho việc thực hiện luận văn này đã được cảm ơn và các thông tin trích dẫn trong luận văn đều được ghi rõ nguồn gốc.

Thái Nguyên, tháng 04 năm 2016

Tác giả

Nguyễn Thị Hồng Nhâm

LỜI CẢM ƠN

Với tấm lòng thành kính, em xin bày tỏ lòng biết ơn chân thành và sâu sắc tới PGS. TS. Trương Đăng Dung đã tận tình chỉ bảo và giúp đỡ em trong suốt quá trình nghiên cứu hoàn thành luận văn.

Em xin chân thành cảm ơn quý thầy, cô giáo trong khoa Ngữ văn - Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên đã hết lòng giảng dạy và tạo điều kiện cho em hoàn thành luận văn.

Em xin trân trọng cảm ơn Ban giám hiệu, Phòng đào tạo và nghiên cứu khoa học trường Đại học Sư Phạm - Đại học Thái Nguyên, thư viện trường Đại học Sư phạm đã tạo mọi điều kiện thuận lợi để em hoàn thành luận văn.

Thái Nguyên, tháng 04 năm 2016

Tác giả

Nguyễn Thị Hồng Nhâm

MỤC LỤC

Trang

Trang bìa phụ

Lời cam đoan.....	i
Lời cảm ơn	ii
Mục lục.....	iii
MỞ ĐẦU	1
NỘI DUNG	11
Chương 1. KHÁI LƯỢC CHUNG VỀ TƯ DUY TIỂU THUYẾT VÀ HÀNH TRÌNH SÁNG TÁC CỦA NGUYỄN BÌNH PHƯƠNG	11
1.1. Khái lược chung về tiểu thuyết và tư duy tiểu thuyết.....	11
1.1.1. Khái lược về tiểu thuyết.....	11
1.1.2. Tư duy tiểu thuyết	13
1.2. Nguyễn Bình Phương và hành trình sáng tác văn chương.....	15
1.2.1. Nhà văn Nguyễn Bình Phương	15
1.2.2. Tiểu thuyết của nhà văn Nguyễn Bình Phương trong bối cảnh tiểu thuyết Việt Nam đương đại.....	17
TIỂU KẾT CHƯƠNG 1	28
Chương 2. THẾ GIỚI NHÂN VẬT VÀ KHÔNG GIAN – THỜI GIAN NGHỆ THUẬT TRONG TIỂU THUYẾT NGUYỄN BÌNH PHƯƠNG	30
2.1. Thế giới nhân vật trong tiểu thuyết của Nguyễn Bình Phương	30
2.1.1. Nhân vật khiếm khuyết	32
2.1.2. Nhân vật người âm, hồn ma.....	40
2.1.3. Nhân vật cô đơn	45
2.2. Không gian – thời gian nghệ thuật trong tiểu thuyết Nguyễn Bình Phương.....	52
2.2.1. Không gian nghệ thuật	52
2.2.2. Thời gian nghệ thuật	58
Tiểu kết chương 2.....	63

Chương 3. KẾT CẤU VÀ NGÔN NGỮ TRONG TIỂU THUYẾT	
NGUYỄN BÌNH PHƯƠNG	65
3.1. Kết cấu trong tiểu thuyết Nguyễn Bình Phương.....	65
3.1.1. Kết cấu đa tuyến.....	67
3.1.2. Kết cấu phân mảnh.....	74
3.1.3. Sự đan xen vào kết cấu tiểu thuyết các thể loại khác.....	76
3.2. Ngôn ngữ trong tiểu thuyết của Nguyễn Bình Phương	80
3.2.1. Ngôn ngữ sinh hoạt	81
3.2.2. Ngôn ngữ của sự vô thức	86
Tiểu kết chương 3.....	90
KẾT LUẬN	91
DANH MỤC THAM KHẢO	95

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Mỗi nhà văn khi cầm bút sáng tác đều mang trong mình một tư duy nghệ thuật nhất định. Đó chính là tư duy được thể hiện và thực hiện trong quá trình sáng tạo, cảm thụ nghệ thuật, là sự kết tinh cao độ của tư duy thẩm mỹ. Tư duy nghệ thuật vì vậy có vai trò đặc biệt quan trọng. Mọi quan niệm về hiện thực, quan niệm về con người, sự lựa chọn các hình thức và thể tài văn học đều chịu sự chi phối từ tư duy nghệ thuật của nhà văn. Đổi mới văn học cũng đồng nghĩa với việc đổi mới tư duy các thể loại: Tiểu thuyết, truyện ngắn, thơ, kịch, kí... Nhận thức được tầm quan trọng của tư duy thể loại trong hoạt động sáng tạo văn chương cũng như trong quá trình đổi mới, cách tân văn học là lí do đầu tiên để chúng tôi lựa chọn đề tài này.

1.2. Tiểu thuyết là một thể loại quan trọng của văn học. Đây là một loại hình tự sự cỡ lớn, có khả năng phản ánh toàn vẹn và sinh động đời sống theo hướng tiếp xúc gần gũi nhất với hiện thực. Xuất hiện khá muộn ở Việt Nam và được coi là “*cỗ xe tăng*” tiến vào trận địa văn học, cho đến nay, tiểu thuyết Việt Nam đã trải qua gần một thế kỉ vận động, phát triển và đã đạt được những thành tựu nhất định. Những thập niên cuối thế kỉ XX, đầu thế kỉ XXI, tiểu thuyết nước ta bắt đầu có dấu hiệu chững lại. Việc tìm ra một con đường mới, một hướng đi mới cho thể loại tiểu thuyết trở thành yêu cầu vô cùng bức thiết. Con đường mới, hướng đi mới đó lại gắn bó chặt chẽ với sự đổi mới tư duy tiểu thuyết của các nhà văn. Trong những năm gần đây, vấn đề tư duy tiểu thuyết và đổi mới tư thể loại tiểu thuyết luôn thu hút sự quan tâm chú ý của đông đảo các nhà nghiên cứu phê bình cũng như giới tiểu thuyết gia ở Việt Nam. Tiểu thuyết nước nhà đang phát triển ra sao? Lối đi nào là phù hợp nhất cho tiểu thuyết trong thời điểm hiện tại? Cần phải đổi mới tư duy tiểu thuyết như thế nào?... Đây đều là những dấu hỏi lớn còn chưa có câu trả lời

thỏa đáng. Nhằm góp thêm một lời kiến giải cho những câu hỏi trên, việc nghiên cứu về tư duy tiểu thuyết là một vấn đề có tính cấp thiết, mang ý nghĩa lí luận và thực tiễn sâu sắc.

1.3. Trong tiến trình tiểu thuyết Việt Nam hiện đại, Nguyễn Bình Phương là một cây bút có nhiều đóng góp quan trọng. Bắt đầu viết văn từ những thập niên cuối của thế kỉ XX, cho đến nay, nhà văn này đã có một khối lượng các tác phẩm tiểu thuyết nhất định. Nhắc đến Nguyễn Bình Phương, giới nghiên cứu phê bình thường nhắc đến một chân dung văn học với nhiều tìm tòi, đổi mới, cách tân trong kĩ thuật viết tiểu thuyết cũng như một tư duy tiểu thuyết độc đáo, mới lạ. Nhà văn Thái Nguyên đã mang đến cho nền văn học nước nhà một luồng gió mới, một hơi thở mới. Phân tích những đặc điểm trong tư duy tiểu thuyết của Nguyễn Bình Phương là một cách để tác giả luận văn khẳng định những đóng góp to lớn của cây bút văn chương này vào tiến trình tiểu thuyết Việt Nam đương đại.

1.4. Trong những ngày của tháng 10 năm 2015 vừa qua, nhà văn Nguyễn Bình Phương vừa vinh dự nhận được giải thưởng Văn học ở hạng mục văn xuôi do Hội nhà văn Hà Nội bầu chọn với tiểu thuyết *Mình và họ*. Với những nỗ lực lao động nghệ thuật miệt mài và những đóng góp to lớn vào nền văn học nước nhà đương đại, Nguyễn Bình Phương là gương mặt trẻ nhất được bầu chọn vào Ban chấp hành của Hội nhà văn Việt Nam nhiệm kì 2015 – 2020. Đây cũng là lí do thực tiễn, thúc đẩy tác giả luận văn thực hiện đề tài này, nhằm khẳng định một lần nữa vị trí, vai trò và đóng góp của Nguyễn Bình Phương trong nền văn học dân tộc.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Tình hình nghiên cứu tư duy tiểu thuyết ở Việt Nam thời kỳ sau Đổi mới

Giai đoạn văn học sau Đổi mới là thời điểm nhà văn Nguyễn Bình Phương xuất hiện và trưởng thành trên văn đàn nước ta. Với phương pháp đi từ diện đến điểm, chúng tôi tiến hành khái lược tình hình nghiên cứu về

tư duy tiểu thuyết ở Việt Nam thời kỳ sau Đổi mới với mục đích nhằm đạt được cái nhìn toàn diện và thấu đáo về tư duy tiểu thuyết của ngòi bút Nguyễn Bình Phương.

Tại Việt Nam, vấn đề tư duy tiểu thuyết luôn là một đề tài nóng hổi được đưa ra bàn luận trên văn đàn trong những năm gần đây. Đứng trước thực trạng tiểu thuyết Việt Nam đang có dấu hiệu chững lại và chưa thực sự có những sáng tác vượt trội cả về chất và lượng, ngày 7/11/2002, tại nhà sáng tác Đại Lải, Hội nhà văn đã tổ chức cuộc hội thảo “*Đổi mới tư duy tiểu thuyết*”. Trong cuộc hội thảo này, nhiều cây bút tiểu thuyết, nhiều nhà nghiên cứu, phê bình văn học đã bày tỏ những nhận định xác đáng về tiểu thuyết đương đại, đồng thời cũng đưa ra những hướng đi mới cho việc phát triển tiểu thuyết nước nhà. Ma Văn Kháng nhận định, về căn bản, trong những năm gần đây, tiểu thuyết Việt Nam thường na ná giống nhau như cùng một kiểu kết cấu, cốt truyện. Nhà tiểu thuyết Đinh Kinh cũng nhận thấy, muốn đổi mới tư duy để có tiểu thuyết hay, vai trò quan trọng thuộc về nhà văn, nhưng môi trường cũng quan trọng. Cần phải thay đổi trong quan niệm, trong nhận thức, ứng xử, và cung cách quản lí các nhà văn. Dương Duy Ngữ cho rằng, người tiếp nhận cần phải có đầu óc thông thoáng, cởi mở, đồng cảm để chấp nhận được mọi phong cách, mọi cách tân của văn học nói chung và tiểu thuyết nói riêng. Phạm Đức nói rõ cần phải đổi mới tư duy tiếp nhận tiểu thuyết và nhà xuất bản chính là nơi bắt đầu của sự đổi mới đó. Tất cả những điều này đều được thu tóm trong cuốn “*Đổi mới tư duy tiểu thuyết*”, NXB Hội nhà văn, 2002.

Nhà nghiên cứu Bùi Việt Thắng trong cuốn “*Tiểu thuyết đương đại*” đã đề cập những vấn đề chung nhất của tiểu thuyết đương đại (tính từ năm 1975 đến nay). Trong thời điểm này, nhiều cây bút văn chương và phê bình vẫn tỏ ra lúng túng trong việc tìm đường và gọi tên các thể loại văn học. Tác giả đặc biệt bày tỏ quan điểm phải đổi mới tư duy trong văn học, trong đó có

tư duy tiểu thuyết. Đây là một vấn đề bức thiết để thúc đẩy văn học nước nhà tiến lên.

PGS.TS Phạm Quang Trung trong bài viết “*Thời của đổi mới tư duy*” đăng trên trang web <http://www.pqtrung.com> có đưa ra những ý kiến xác đáng về việc đổi mới tư duy trong tiểu thuyết. Ông cho rằng tiểu thuyết không chỉ có một dạng hình duy nhất mà vô cùng đa dạng, phong phú. Nhà nghiên cứu này cũng đề xuất việc để đổi mới tư duy tiểu thuyết cần tập một thói quen mới và từ bỏ những thói quen cũ.

Mới đây, PGS.TS Nguyễn Bích Thu trong bài nghiên cứu “*Một cách tiếp cận tiểu thuyết Việt Nam thời kì đổi mới*” (<http://123doc.org/>) đã đưa ra một cái nhìn khái quát về tiểu thuyết Việt Nam từ khi mới hình thành cho đến thời kì đổi mới, những thành tựu về đội ngũ tiểu thuyết gia và tác phẩm tiểu thuyết trong những năm gần đây. Cùng với đó là diện mạo tiểu thuyết Việt Nam đương đại dưới góc nhìn thấu đáo về mọi phương diện. Từ đó, tác giả bài nghiên cứu đi đến khẳng định: “...*đổi mới tư duy nghệ thuật tiểu thuyết chỉ thực sự có ý nghĩa khi nhà văn với tài năng và tâm huyết của mình có một cái nhìn mới về hiện thực cùng giao nhịp với dòng mạch văn học nhân loại, tạo nên một sinh thể mới cho tiểu thuyết và rộng ra cho văn học Việt Nam đương đại...*” [58].

Ngoài ra, vấn đề tư duy tiểu thuyết còn được đề cập đến nhiều công trình nghiên cứu khác như: “*Lại bàn về đổi mới tư duy*” của Hoàng Quốc Hải (2002); bài viết “*Tiểu thuyết Việt Nam sau 1975 - một cái nhìn khái quát*” của Nguyễn Thị Bình trong cuốn “*Văn học Việt Nam sau 1975 – những vấn đề nghiên cứu và giảng dạy*”, Nxb bản Giáo dục (2006); “*Dòng tiểu thuyết ngắn trong văn học Việt Nam thời kỳ Đổi mới (1986-2000)*” của Bùi Việt Thắng đăng trên Tạp chí Nhà văn (10/2006); “*Đổi mới tư duy xung quanh vấn đề văn học và hiện thực*” của Cao Thị Hồng (2009), đăng trên Diễn đàn Văn nghệ Việt Nam số 168; Nguyễn Thị Hải Phương với bài viết “*Những trăn trở về*

đổi mới tư duy tiểu thuyết của các nhà văn Việt Nam hiện nay (Nhân đọc Đổi mới tư duy tiểu thuyết), (2011) <http://stdb.hnue.edu.vn>.

2.2. Tình hình nghiên cứu về Nguyễn Bình Phương.

Nguyễn Bình Phương là cái tên được nhắc đến khá nhiều trong văn chương Việt Nam những năm gần đây. Với hơn 20 năm cầm bút, ông đã có 8 cuốn tiểu thuyết, một số tập thơ và truyện ngắn thu hút được sự chú ý của độc giả và giới phê bình. Qua các tác phẩm của mình, nhà văn đến từ Thái Nguyên này đã thổi vào nền văn học nước nhà một luồng gió mới, một hướng đi mới. Vượt lên trên tất cả, người đọc vẫn nhận thấy một Nguyễn Bình Phương miệt mài, cần mẫn bước đi trên con đường cách tân các thể loại văn học.

Cho đến nay, đã có khá nhiều nhà nghiên cứu, phê bình văn học lấy Nguyễn Bình Phương và các sáng tác của ông làm đối tượng tìm hiểu. Có nhiều ý kiến trái chiều khác nhau xoay quanh cách viết và nghệ thuật viết văn khá mới mẻ và độc đáo của cây bút này.

Nhà nghiên cứu phê bình Thụy Khuê thuộc viện nghiên cứu văn học Paris là một trong những người đầu tiên quan tâm đến các tác phẩm của Nguyễn Bình Phương và có những công trình nghiên cứu chuyên sâu về nhà văn này. Các công trình nghiên cứu đó đều được đăng tải trên trang web cá nhân của Thụy Khuê: <http://thuykhue.free.fr/>. Nhắc đến các bài viết của Thụy Khuê về Nguyễn Bình Phương, ta phải kể đến: “*Khuynh hướng hiện thực huyền ảo trong tiểu thuyết Những đứa trẻ chết già*”; “*Tính chất hiện thực linh ảo âm dương trong tiểu thuyết Người đi vắng*”; “*Những yếu tố tiểu thuyết mới trong tác phẩm Trí nhớ suy tàn*”; “*Thoạt kỳ thủy trong vùng đất Cậm Cam hoang vu của Nguyễn Bình Phương*”; “*Thế tĩnh tọa trong tác phẩm Ngồi của Nguyễn Bình Phương*”... Nghiên cứu về Nguyễn Bình Phương, Thụy Khuê muốn nhấn mạnh đến những yếu tố mới trong tiểu thuyết của ông. Nhà nghiên cứu đánh giá cao sự nỗ lực tìm tòi và đổi mới kỹ thuật viết của Nguyễn Bình